

مساجد قرون اول تا هفتم ایران بر اساس منابع جغرافیایی

زهرا زارعی

www.ketab.ir

سرشناسه

زارعی، زهرا، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور

مساجد قرون اول تا هفتم ایران بر اساس منابع جغرافیایی / زهرا زارعی.

مشخصات نشر

فیض آباد مه ولات : انتشارات جالیز، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری

ح، ۱۰۶ ص.

شابک

978-600-99615-1-1: ۳۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی

فیا:

یادداشت

. کتابنامه: ص. ۱۰۰-۱۰۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع

مساجد -- ایران

موضوع

Mosque -- Iran.

رده بندی کنگره

BP: ۲۵ الف ۲۹۶۹ ز

رده بندی دیویی

۲۹۷/۷۵:

شماره کتابشناسی ملی

۴۹۹۲۵۵۶:

عنوان کتاب : مساجد قرون اول تا هفتم ایران بر اساس منابع جغرافیایی

نویسنده : زهرا زارعی

ناشر : انتشارات جالیز

طراح جلد : صالح مقدم

تیراژ : ۱۰۰۰

نوبت چاپ : اول

تاریخ چاپ : ۱۳۹۶

قطع : وزیری

تعداد صفحات : ۲۰۶

قیمت : ۳۰۰۰۰۰ ریال

شابک :

۹۷۸	۹۰۰	۹۹۶۱۵	۱	۱
-----	-----	-------	---	---

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

خراسان رضوی ، شهرستان مه ولات ، فیض آباد بلوار مدرس ۴ پلاک ۱۰ «انتشارات جالیز»

تلفن: ۰۵۱۵۶۷۲۸۷۹۷ - ۰۹۱۵۹۳۰۹۹۶۳

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول	۳
مساجد آذربایجان، گیلان و ایالات شمال غربی	۳
آذربایجان	۵
۱- اردبیل	۵
۲- تبریز	۸
۳- سایر شهرها	۱۰
گیلان	۱۲
فصل دوم	۲۵
مساجد ایالت جبال	۲۵
ری	۲۷
قزوین	۳۰
همدان	۳۸
نهاوند	۳۹
کرج ابودلف	۴۰
اصفهان	۴۰
اردستان	۴۷
قم	۴۸
ساوه	۴۹
بروجرد	۵۰

۵۱	زیز
۵۲	دینور
۵۲	کرمانشاهان (قرماسین)
۵۳	قصر اللصوص
۵۳	حلوان
۵۶	فصل سوم
۵۶	مساجد خوزستان، کرمان، مکران
۵۷	کرمان
۶۶	خوزستان
۷۴	کویر لوت و مکران
۷۸	سیستان
۸۳	فصل چهارم
۸۳	مساجد فارس
۹۱	ولایت قبادخره
۹۵	ولایت شاپور خره
۹۸	ولایت ارجان
۱۰۱	ولایت اصطخر
۱۰۶	دارابگرد (شباتکاره)
۱۱۱	فصل پنجم
۱۱۱	مساجد قومس و طبرستان و گرگان
۱۱۲	ایالت قومس
۱۱۳	۱- دامغان

۱۱۳	۲- سمنان
۱۱۴	۳- بسطام
۱۱۴	۴- خوار
۱۱۵	ایالت طبرستان
۱۱۵	۱- آمل
۱۱۸	۲- ساویه (ساری)
۱۱۹	۳- رویان
۱۲۱	ایالت درقان (جرجان)
۱۲۲	۱- شهر گمرگان
۱۲۶	شهرستان
۱۲۹	فصل ششم
۱۲۹	مساجد خراسان و قهستان
۱۳۰	خراسان
۱۶۱	قهستان
۱۶۴	فصل هفتم
۱۶۴	مساجد ایالت‌های شرقی خراسان
۱۶۵	ماوراءالنهر
۱۶۸	خوارزم
۱۷۱	سغد
۱۸۴	ایالات رود سیحون
۱۸۹	خلاصه کتاب
۱۹۳	پیوست‌ها

مقدمه

با ظهور اسلام نماز به یکی از مهم ترین ارکان دین جدید تبدیل شد. هر جا که مسلمانی سر به سجده می برد و نماز می خواند مسجد بود. این مفهوم با ساخت اولین بنای اسلامی در مدینه پا به عرصه ای جدید گذاشت. مسجد پیامبر نخستین بنایی بود که مسلمانان با کمک پیامبر در شهر فتح شده برپا کردند. نخستین مسجد بنایی ساده داشت و نوعی دارالحکومه نیز به حساب می آمد. پس از ورود اسلام به شهرهای مختلف ایران مسجد اولین بنایی بود که در شهرهای اسلامی ساخته می شد. این مساجد نیز معمولاً راح ساده داشتند ولی از نظر کاربردی بیش از یک مکان صرفاً عبادی به حساب می آمدند. در پژوهش حاضر به بررسی مساجد ایران از ابتدای فتح مناطق مختلف آن تا پایان سده هفتم هجری پرداخته شده است. در سده هفتم هجری با هجوم مغول بسیاری از آثار مهم شهری از جمله مساجدها ویران شده است. اساس پژوهش حاضر منابع جغرافیایی اسلامی بوده است.

از آغاز سده اول هجری و با شروع فتح ایران به وسیله ی اعراب مسلمان، ساخت مساجد در مناطق مختلف ایران انجام گرفت. برخی از شهرها از ابتدای فتوحات دارای مسجد شدند و برخی دیگر از شهرها با کمی تاخیر به جریان احداث مساجد ملحق شدند. با حضور اسلام در ایران، ایرانیان توانستند شکوه خاص تری در هنر مساجد به وجود آورند. با پرداختن به جنبه های مختلف اطلاعات موجود در منابع جغرافیایی در خصوص بناهای شاخص شهری این مساجد، اهمیت این گونه منابع در پژوهش های تاریخی بیش از پیش مشخص می شود.

از دیدگاه جغرافیانگاران پس از فتح مناطق مختلف ایران جریان مسجد سازی نیز آغاز شده است و پیوسته ادامه یافته است. در بعضی مناطق مساجد بر روی عبادتگاه های قدیمی ساخته شده است. واژه آرامی مَرگِیت که کلمه مسجد برگرفته از آن است، نشان می دهد که این گونه عبادتگاه ها در ایران

سابقه داشته است. باتیان بیشتر حاکمان و وزرا یا نمایندگان خلافت و گاه بانیان و ثروتمندان محلی بوده‌اند. گاه موقوفاتی نیز به مساجد اختصاص یافته است.

ظاهراً مساجد ابتدایی بسیار ساده بوده‌اند ولی با رشد شهرها و پیشرفت فرهنگی آن‌ها، مساجد وسیع‌تر شده و عناصر متعددی چون گنبد و مناره و ستون و آب‌نما در آن به کاررفته است. در این میان منبر از همان ابتدا ارتباط عمیقی با مسجد داشته است و کرسی تبلیغ دینی بوده است. مساجد معمولاً در بناهای شاخص شهری مثل بازار احداث می‌شده‌اند. در معماری مساجد عناصری از معماری بومی یا باستانی ایران اقتباس شده‌اند. جنبه دیگر فرهنگی مساجد فعالیت‌های علمی و حلقه‌های درس و زهد بوده است که در شهرهای بزرگ و مساجد بزرگ و مهم برقرار بوده است. درواقع مساجد، در این دوره زمانی نقش مدرسه نیز داشته‌اند.